

TELEVİZYON DİZİLERİ VE ŞİDDETİ ÖZENDİRME İLİŞKİSİ: PRIME-TIME KUŞAĞINDAKİ YERLİ DİZİLER*

Dr. Bayram ÇAĞLAR**

Özet

Bu çalışma Türkiye'deki yerli televizyon dizilerindeki şiddet olgusunu incelemektedir. Ortaya çıktığı günden beri televizyonun etkileri çeşitli şekillerde tartışma konusu olmuştur. Bu çalışma kültürel göstergeler kuramından hareketle televizyon dizilerinin diğer toplumsal dinamiklerle birlikte bireyler ve toplumlar üzerinde olumsuz etkilerinin olabileceğini ileri sürmektedir. Türkiye'de yerli dizi olarak ifade edilen ve prime time kuşağında yayımlanan belli başlı dizilerdeki şiddet gösterimi hakkında çeşitli raporların incelenmesinin sonrasında fiziksel ve psikolojik şiddete bağlı olarak reel hayattaki pratiklere benzer ve koşut bir durumun olduğu sonucuna varılmıştır. Raporların ortaya koyduğu toplumsal gerçeklikten hareketle özellikle kadın cinayetlerinin her yıl daha da artmasının, televizyonun gösterime sunduğu ve özellikle yerli dizilerdeki şiddetin

bir ilişkisini bulunabileceği tezi işlenmiştir. Bu bağlamda çalışmada özellikle ekrandaki şiddetin görselliğini ve söyleminin azaltılması adına çözüm önerileri sunulmuştur. Bu öneriler başta medya kuruluşlarına yönelik olmakla birlikte kamu yararına denetim gerçekleştiren Radyo Televizyon Üst Kurulu'nun (RTÜK) de uygulayabileceği ve sansür kapsamı dışındaki pratik çözümlerden oluşmaktadır. Çalışma teorik bir tartışma zemini üzerine oturtularak televizyonun şiddeti ürettiği ve toplumun da bunu taklit ettiği hipotezinden hareket etmiştir. Bu hipotez çalışmada, son yıllarda toplumda meydana gelen şiddet olaylarını gündem yapan raporların verileriyle de test edilerek doğrulanmıştır. Ayrıca çalışma televizyon dizilerindeki şiddet gösterimi raporlarının verilerinin kuramsal bir analizinden oluşmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Şiddet, Yerli Diziler, Kültivasyon, Televizyon Kültürü, Dizi Raporları

* 15-16 Kasım 2019 tarihlerinde Ankara'da TİHEK tarafından düzenlenen Şiddet'in Önlenmesi Çalıştayı'nda sözlü olarak tebliğ edilmiştir.

** Gümüşhane Üniversitesi, İletişim Fakültesi, bayram_caglar@yahoo.com.tr

GİRİŞ

İslâmîyet'in mukaddes kitabı Kur'an-ı Kerim'de "Bir insanı öldüren tüm insanlığı öldürmüş gibidir. Kim de bir kimsenin yaşamasına sebep olursa bütün insanları yaşatmış gibi olur"¹ denilmektedir. Başta ilahi (semâvi) kitaplar olmak üzere tüm toplumlarda şiddete ve onun sonuçlarına yönelik önemli bir uyarı, tedbir ve karşı olma durumu bulunmaktadır. Özellikle fiziki şiddetin uygulanmasına karşı tedbirler gerek hukuki bağlamda gerekse dini ve toplumsal yaşantı içinde edinilen geleneklerde bulunmaktadır. Şiddet; bir hareketin, gücün derecesi, yeğlilik, sertlik, karşıt görüşte olanlara kaba kuvvet kullanma, duygu veya davranışta aşırılığa gitme olarak tanımlanmaktadır.² Şiddet sadece insanların kendi bireysel faaliyetleri sonrası başlarına gelen olay ve olgular değildir. Başka insanların, toplumların yaşadıklarına tanık olmak da şiddete maruz kalmak olarak değerlendirilebilir. Dahası şiddet gerçeklik hissi uyandıran kurgusal olaylarda da takdim edilebilmektedir. İletişim araçlarının gelişmesi ve çeşitlenmesiyle birlikte, kurgusal (fantazma) şiddet başta sinema olmak üzere, daha sonraları televizyon teknolojisiyle birlikte hanelerin içine girmiştir. Söz konusu iletişim aracının gerek görsel gerekse işitsel karakterinin önemi, gerekse ailenin birlikte izlediği/seyrettiği bir ekranı olması nedeniyle etki gücünün toplumsal, kültürel, psikolojik ve sosyolojik olabileceği/olduğu yönünde birçok araştırma gerçekleştirilmiştir. Televizyon ekranlardaki şiddetin olası toplumsal ve bireysel etkilerinin önlenmesi adına hemen her ülkede birçok uygulamalar hayata geçirilmiştir.

Bu çalışmada ülkemizde uzun bir süreden beri tartışma ve yakınma konusu olan dizi filmlerdeki şiddet araştırmanın merkezine alınmıştır. Çalışmada televizyonun toplumsal gerçekliği yansıtıyor argümanı arkasına gizlenerek sakınılmadan izleyicilere/seyircilere şiddetin hemen hür türünü takdim ederek ekranlara taşıyan dizilerin potansiyel tetikleyici olabileceği varsayımında bulunulmuştur. Çalışma kültürel göstergeler kuramının yaklaşımından hareket ederek televizyonun etkileri hakkında teorik bilgiler verdikten sonra televizyonlarda yayımlanan yerli dizilerdeki şiddet göstergelerinin neler olduğu üzerinde durulmuş ve çözüm önerilerinde bulunulmuştur. Öte yandan bu varsayım geliştirilirken şiddetin yegâne sebebinin televizyon ve diziler olmadığı toplumdaki gelenek ve göreneklerin, ekonomik sıkıntıların ve başka sorunların da şiddeti tetikleyebileceği gerçeği gözden ırak tutulmamıştır.

¹ Kur'an-ı Kerim, Maide Süresi 32. Ayet.

² TDK Sözlüğü, Şiddet, <https://sozluk.gov.tr> [21.11.2019].

TELEVİZYON KÜLTÜRÜ VE ŞİDDETİN EKİLMESİ (CULTIVATION/KÜLTİVASYON)

Televizyonda şiddetin etkileri bu aracın belirdiği ve toplum hayatına girdiği ilk günlerden beri tartışılan konulardan biridir. Televizyonun şiddet ve saldırganlık örnekleri verdiği görüşü kötü etkilerine ilişkin kaygıların temelini oluşturmaktadır. Televizyonun tanıttığı dünyada iyiler de kötüler de sorunlarını çözmek ve istediklerini gerçekleştirmek uğruna bir yol benimsemekte ve bu süreçte şiddeti kullanmaktadır. Bu bağlamıyla şiddet istenilen sonuçlara ulaşmak için sanki yasayla bağlantılı bir yol gibi gösterilmektedir. Şiddet içerikli programlara maruz kalan izleyicilerin özellikle çocukların bu durumdan etkilendiği belirlenmiştir.³

Her iletişim aracının (medium) belli bir etkileme ve yayılım gücü vardır. Medium (araç) zihinleri düzenleyip dünyaya ilişkin deneyimleri bütünleştirmeye yönelttiğinden iletilerini bilince ve toplumsal kurumlara melez bir biçimde kabul ettirmeye çalışır. Bunlar bazen günlük hayattaki dindarlık, fazilet ya da güzellik kavramlarını etkileyecek kadar bile güçlü olabilirler.⁴ Televizyon günümüzde toplumların enformasyon kaynaklarının neredeyse en önde gelenidir. İnsanlar dünyaya ilişkin yaşanan pratiklerin ve deneyimlerin birçoğunu bu araç üzerinden algılamaktadır. George Gerbner'in geliştirdiği kültivasyon teorisine (ekme-yetiştirme) göre kurguya dayalı programlarda gösterilen, basmakalıp ve çarpıtılmış olarak, oldukça dar bir bakış açısından verilen ve gerçeklikle uyum sağlayan toplumsal bir dünya görüşünün izleyiciler tarafından yavaş yavaş benimsendiği belirtilmektedir.⁵ Gerbner, medyanın (burada televizyon) bir toplumdaki tutumları ve değerleri yetiştirdiğini belirtmekte, medyanın değerleri yaratmadığını (üretmediğini) bunların toplumda zaten var olduğunu hatırlatır. Fakat medyanın bu değerleri beslediğini, yaydığını ve kendi değerlerini sürdürmesi bakımından bu değerleri üyeleri arasında yayması ve böylece onları herkesin paylaştığı bir oyaşma (fikir birliği) bir öznelarasılık etrafında tutabilmesi için kültüre yardımcı olduğunu kaydetmektedir.⁶

Yine bu teoriye göre gerçek hayatta işlenen suç oranları ile televizyonlardaki şiddet gösterimi arasında bir ilişkinin bulunduğu ortaya konulmuştur. Televizyon programla-

³ James D. Halloran, *Televizyonun Etkileri*. (Halloran, Masson, Brown & McQuail). (Çev. Aysel Usluata). (İstanbul: İstanbul Reklam Yayınları, 1973), s.16.

⁴ Neil Postman, *Televizyon Öldüren Eğlence: Gösteri Çağında Kamusal Söylem* (Çev. Osman Akınhay). (İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2004), s.27.

⁵ Denis McQuail & Sven Windahl, *Kitle İletişim Modelleri: Kitle İletişim Çalışmalarında* (Çev. Konca Yumlu). (Ankara: İmge Kitabevi, 2010), s.127.

⁶ John Fiske, *İletişim Çalışmalarına Giriş* (Çev. Süleyman İrvan). İstanbul: Bilim Sanat Yayınları, 2003, s.194.

rındaki şiddet pratiklerinin ve saldırgan karakterle saldırıya uğrayan karakterler karşılaştırılmış, emniyet (polis) raporlarındaki gerçek şiddet olayları ile arasında bir paralellik bulunduğu istatistiki verilerle ortaya konulmuştur.⁷ Söz konusu analiz ve beraberindeki bulgular daha sonraları eleştirilse ve bazı eksik noktaları bulunduğu ileri sürülse de günümüzde halâ televizyonda şiddet gösterimi ve olası etkilerinin tartışılması elde edilen verilerin önemli olduğunu göstermektedir. Şiddetin ana nedeni medya olmamakla birlikte televizyon programlarının uzun vadede etkisinin olabileceği de belirtilmiştir.⁸

Televizyondaki programlarda gösterilen fiziksel şiddet olaylarının toplumsal gelişme düzeyi ile koşut olmadığı ekonomik refah düzeyi yüksek toplumlar İngiltere ve Avusturya gibi ülkelerde şiddet unsuru televizyonlarda daha az gösterilirken, Amerika Birleşik Devletlerinde(ABD) bu oranın oldukça yüksek olduğu belirtilmektedir.⁹ Her ne kadar bu durumu ülkelerin toplumsal sınıf çatışması ve yapısıyla açıklama yoluna gidilse de esasında bunun yayıncılık anlayışıyla yakından ilgili olduğu açıktır. En kolay yoldan rating (reyting) elde etmek isteyen yayıncı kuruluşların şiddeti ve cinselliği programlarda ve dizilerde kullandığı bilinen bir gerçektir.

Yapılan bir çalışmada televizyonu az izleyenlerin acımasız ve tehlikeli dünya algısının ortalaması, televizyonu çok izleyenlerin acımasız ve tehlikeli dünya algısının ortalamasına göre daha yüksek olduğu saptanmıştır. Az ve çok televizyon izleyenlerin acımasız ve tehlikeli dünya algısı arasındaki fark aynı zamanda yetiştirme farkını kapsamaktadır. Televizyonu çok izleyenlerin, az izleyenlerden daha fazla acımasız ve tehlikeli dünya algısına sahip olduğu ortaya konulmuştur.¹⁰

Kültivasyon (cultivation) teorisine göre televizyonda bir yayın esnasında erkeklerin kadınlara göre üç kat fazla temsil edildiği gerçek dünyadaki sayılarla karşılaştırıldığında gençlerin üçte bir, yaşlıların beşte bir oranında, profesyonellerin ve kanun adamlarının tüm diğer mesleklerden daha fazla yer aldığı, tüm başkarakterlerin yarıdan fazlasının ana yayın kuşağının her saatinde ortalama beş şiddet eylemine, hafta sonu gündüz saatlerinde bunun dört katı miktarda şiddet eylemine maruz kaldıkları tespit edilmiştir.¹¹ Söz konusu kurama göre televizyon toplumdaki tabakalar (sınıf-

⁷ Nurçay Türkoğlu. *Toplumsal İletişim-İletişim Bilimlerinden Kültürel Çalışmalara: Tanımlar, Kavramlar, Tartışmalar*. (İstanbul: Babil Yayınları, 2004),s.255.

⁸ Halloran, *Televizyonun Etkileri*, s.15,16-17.

⁹ John Fiske, *Popüler Kültürü Anlamak* (Çev.Süleyman İrvan). (İstanbul: Parşömen Yayınları, 2013), s.166.

¹⁰ Hasan Hüseyin Taylan, "Televizyon Programlarındaki Şiddetin Yetiştirme Etkisi: Konya Lise Öğrencileri Üzerine Bir Araştırma". *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. (Konya, 2011), [26]:s.360.

¹¹ Erol Mutlu, *İletişim Sözlüğü*. (Ankara: Sofos Yayınları, 2012), s.212.

lar) üzerinde farklı etkiler bırakır. Bu bağlamda televizyonda üretilen popüler kültür ürünleri ve bunların kodları hangi toplumsal kesimi temsil ediyorsa ağırlıklı olarak onların üzerinde gerçekleşmektedir.¹²

Jhon Fiske ve Jhon Hartley'e göre televizyon geleneksel ve geçmişteki ozanların yani hikâye anlatıcılarının günümüzdeki işlevini görmektedir. Dahası televizyon dizileri sürekli yineleyip değiştiren ve sözlü kültürü aktaran bir geleneğin devamı olarak ifade edilmektedir.¹³ Yeni teknolojiler televizyon mesajlarını (iletilerini) kitlelere ulaşmasını engellemek yerine bunları daha da yaygınlaştırmaktadır.¹⁴

TÜRKİYE'DEKİ TELEVİZYON DİZİLERİ ANA TEMALARI

Türkiye'de özellikle reytingi yüksek ve popüler olmuş dizilerdeki şiddet özendirilmesi konusunda temel bir yakınma söz konusudur. Türkiye'de yoğun bir dizi üretimi bulunmaktadır. Her sezon yaklaşık 50-70 arasında yeni dizi yayına girmekte ve bunların yarısından fazlası düşük izlenme oranı nedeniyle sonlandırılmaktadır. Türkiye'de televizyon dizilerinin önemli bir izleyici kitleye sahip olduğu izleyicilerin dizi türleri arasında en çok romantizm öğelerini barındıran yapımları beğendikleri tespit edilmiştir. Bu durumun nedeni olarak tüm dünyada olduğu gibi Türkiye'de de dizilerin genelde temel hedef kitlesinin kadın izleyiciler olması gösterilmektedir. Aşk temasını içeren yapımların bu sosyal grubun ilgisini çekmekte bir hayli başarıya ulaştığı böylece tüm yapımlarda polisiye ya da aksiyon dizileri de dâhil olmak üzere romantizm temasının bir şekilde ana hikâyeye eklendiği belirtilmektedir. Sonuçta Türk dizilerinin farklı temaları bünyesinde barındırarak, yayınlandığı sürede birden çok duyguyu tetiklediği bunun sonucunda daha geniş bir izleyici kitlesine ulaşmayı hedeflediği, aile-komedi-romantizm, gençlik-romantizm, tarih-romantizm, aksiyon romantizm gibi farklı türleri bir arada sunarak ilgiyi artırma yoluna gittiği kaydedilmektedir.¹⁵

TV DİZİLERİNDE HANGİ ŞİDDET TÜRLERİ GÖSTERİLİYOR

Televizyon dizilerini takip edenler (seyirciler/izleyiciler) onlarca öldürme, sayılamayacak kadar kaba şiddet ve fiziksel darbe, vurma, çekme, itme, yaralama, sesini

¹² Nazife Güngör, *İletişim: Kuramlar ve Yaklaşımlar*. (Ankara: Siyasal Kitabevi, 2013), s.111.

¹³ Eric Maigret, *Medya ve İletişim Sosyolojisi* (Çev. Halime Yücel). (İstanbul: İletişim Yayınları, 2013), s.183.

¹⁴ George Gerbner, *Medyaya Karşı*. (Der. Michael Morgan). (Çev. Güneş Ayas, Veysel Batmaz ve İsmail Kovacı). (İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2014), s.327.

¹⁵ Deloitte Dizi Raporu 2014, "Dizi Yapım Sektörü". *Dünyanın En Renkli Ekranı Türkiye'de Dizi Sektörü*, <https://www2.deloitte.com/content/dam/Deloitte/tr/Documents/technology-media-telecommunications/tr-media-tv-report.pdf>, [22.11.2019].

yükselterek bağırma, hakaret, aşağılama, küçük görme, onur kırma olgu ve olaylarına tanıklık etmektedirler. Bu şiddet büyük ölçüde ailece televizyon izlenen ortamlarda gerçekleşmektedir. Bu süreçte aile bireylerinin her biri söz konusu dizi kahramanlarıyla bir çeşit özdeşlik kurabilmekte onların trajedisine/dramına/mutluluğuna ortak olmakta, üzülmekte, sevinmekte ve onların sorunlarını kendine mal edebilmektedir.

Oysa dizilerde genelde erkeklerin kadınlara yönelik etkili psikolojik hatta fiziksel şiddet uyguladığı genel geçer bir kanaat olarak görülmektedir. Aileyi var eden bireylerden anneye (kadına) ne yazık ki televizyon dizilerindeki şiddeti uygulayan başrol erkek aktör(ler) birer kahraman olarak yansıtılabilmekte ve bu yolla toplumdaki kadına yönelik olası şiddet olayları adeta zihinlere meşru bir olguymuş gibi işlenebilmektedir.

Aile olgusu genel manada içinde dayanışma, sevgi ve yardımlaşmayı barındırırken ve ayrıca son dönemde yapılan yasal düzenlemelerle aile reisi kavramı da tarih olurken dizilerde tam aksi yönde yani erkekliği öne çıkaran olay örgüleri şekillenebilmektedir. Yapılan çalışmalar göstermektedir ki yerli dizilerin daha çok maskulin pratikleri (güç ve kuvvet gösterisi) kutsadığı ve kahramanlıkla bağlantılı birey tanımlamasına denk düşen senaryoları hayata geçirmektedir. Bu bağlamda üzerinde zımni olarak uzlaşmış toplumsal bir öğretinin var olduğu, televizyonun en yaygın kamusal alanlardan biri olarak, bireyin özel yaşam alanına girerek bu tanımlamaları sürekli olarak tekrarlayıp adeta yeniden öğrettiği ve pekiştirdiği belirtilmektedir.¹⁶

Bazı görüşlere göre televizyonlarda gösterilen şiddet olgusunun ve pratiklerinin kurgu olduğu ve gerçek hayatta bir karşılığının bulunmadığı, iddia edildiği gibi bireyleri ve kitleleri etkilemediği ileri sürülürken-kısmi ve dolaylı etki¹⁷-, özellikle Türkiye’de yapılan dizilerin dış pazarlara ihraç edilmesinin kültürel, ekonomik ve politik gücünün büyük olduğu tezi, etki gücünün esasında ne derece önemli olduğunu ortaya koymaktadır.¹⁸ Öte yandan özellikle reklamların uzun vadede satın alma tutumunu etkilediği de bilinmektedir.¹⁹ Bu bağlamda televizyondaki gösterilerin ve gösterimlerin bir şekilde izleyicilerin tutum ve davranışlarında bir etki bırakmaya yö-

¹⁶ Şenay Tanrıvermiş, "Televizyon Dizilerinde Özne ve İktidar: Söz, Eşkiya Dünyaya Hükümdar Olmaz ve İstanbullu Gelin Örnekleme". *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi (ASOS)*, [Ocak 2019], [87]: s.101.

¹⁷ Maigret, *Medya ve İletişim Sosyolojisi*, s.104 .

¹⁸ Deloitte, *Dünyanın En Renkli Ekranı Türkiye’de Dizi Sektörü*, s.31.

¹⁹ Rengin Küçükerdoğan, *Reklam Nasıl Çözülür? Reklam İletişiminde Göstergeler ve Stratejiler*. (İstanbul: Beta Yayınları, 2011), s.102.

nelik olduğu açıktır. Bu çerçevede televizyonun toplumları ve bireyleri olumlu veya olumsuz yönde etkileme gücünün ön kabulü bu bakış açısıyla da itiraf edilmektedir.

2000’li yılların başında televizyon dizilerinde ağırlık kazanmaya başlayan silahın temel gösteri ve şiddet nesnesi haline gelmesi, 2005 yılından günümüze daha da artış göstererek toplum psikolojisine tesir ettiği bireyde *şahsiyet kazanma* güdüsünü şiddet eksenine yönlendirdiği kaydedilmektedir. Televizyon dizilerini izleyen her 100 kişiden 86’sının silah, cinayet ve şiddet sahneleriyle karşılaştığı, toplumda artan şiddet saldırganlık ve cinayetlerde bazı dizilerin de payının olabileceği ifade edilmektedir. Bu çerçevede toplumun (izler kitlenin) şiddet gösteriminden uzak kalmak istediği televizyon dizilerinden beklentilerinin ise eğitici, kültürel, gerçekçi, akla-mantığa yatkın, edep ve millî kültüre uygun, sosyal ve psikolojik sorunlara değinen, aile ile birlikte izlenebilecek olmasına dikkat çektiği bulgulanmıştır.²⁰ İstatistikî verilerde ise talep edilen beklentilerle televizyonlarda yayımlanan dizilerin çelişkili bir durum ortaya koyduğu açıkça görülmektedir.

Dizilerde özellikle kadınların mağdur olduğu gözlenirken bunun değişik formları da bulunmaktadır. Aciz durumu düşenler sadece kadınlar ve çocuklar değildir. Televizyon dizilerinin bazılarında erkek karakterlerin de aciz olarak gösterilmesi reel hayatta olumsuz sonuçlar doğurabilmektedir. Toplumdaki sosyo-kültürel değişime koşut olarak bu sanal gösterim şekli Türkiye’de son dönemlerde yaşanan şiddet ve cinayet olaylarının meydana geliş biçimine yönelik önemli ipuçları vermektedir. Çünkü aczle ifade edilen erkek tiplemesinin bir üst modelinin boşanmak isteyen kadını bıçakladığı ya da kurşunladığı neredeyse kanıksanan bir gerçek olarak her gün yaşanmaktadır. Nitekim tüm önlemlere rağmen 2018 yılının ilk yarısında 206 kadının erkek şiddetinin kurbanı olması da bu durumu doğrulamaktadır.²¹ Bu rakam 2019 yılının ilk 6 ayında 214’e ulaşmış bulunmaktadır.²²

Televizyondaki şiddete ilişkin Haziran 2019 yayımlanan ve Türkiye Büyük Millet Meclisinde de (TBMM) gündeme getirilen dizilerdeki pratikleri önemli ayrıntular içermektedir. Dizilerin şiddet karnesi raporunda *Sen Anlat Karadeniz, Kuzgun, Eş-*

²⁰ Mehtap Karakaya Yörük [21 Ağustos 2017], "Dizilerde şiddet". <http://www.sozcu.com.tr>, <https://www.sozcu.com.tr/hayatim/yasam-haberleri/diziler-siddet-sorununu-besliyor-mu> (21.11.2019).

²¹ Tanrıvermiş, "Televizyon Dizilerinde Özne ve İktidar: Söz, Eşkiya Dünyaya Hükümdar Olmaz ve İstanbullu Gelin Örnekleme", s.103.

²² Cumhuriyet Gazetesi [6 Temmuz 2019], "Kan donduran rapor açıklandı! 2019 yılının ilk altı ayında 214 kadın öldürüldü". <http://www.cumhuriyet.com.tr>, <http://www.cumhuriyet.com.tr/haber/turkiye/1474172/kan-donduran-rapor-aciklandi.html> (24.11.2019).

kıya Dünyaya Hükümdar Olmaz, Çukur, Hercai, Kardeş Çocukları, Bir Zamanlar Çukurova ve Çocuk dizilerine yer verilmiştir. Söz konusu raporda kadına şiddet ve zorlama, genel şiddet, silah görünümü ve söylemi, bağırma, kadın ağlaması-yalvarması, tehdit ve ölüm söylemi, psikolojik şiddet, toplumsal cinsiyet eşitsizliğini destekleyen söz, ölüm, buzlanan ve sesi kesilen sahne başlıkları altında incelenmiştir. Adı geçen rapora göre 8 dizide toplam 14 sahnede kadına yönelik şiddet ve zorlama bulunmaktadır, bu sahnelerin çok büyük bir oranı kaçırılan ve alıkonulan kadınlara yönelik şiddet ve zorlamalardan oluşmaktadır. 41 sahnede genel şiddet bulunmaktadır. İzlenen 8 dizinin 7'sinde şiddet sahnesi tespit edilmiştir. Bu sahneler içerisinde ormanda ayaklarından bağlayıp dövme ve sallandırma, traktörün arkasına iple bağlayıp tarlada sürükleyerek işkence, sinirlendiği kadının evini benzin dökerek yakma, cinnet, dövüp kaçırma gibi sahneler yer almaktadır. Sadece *Hercai* dizisinde 17 genel şiddet sahnesi olduğunun da altı çizilmektedir.²³

Bu dizilerde en az 300 kez silah gözükmüş, ateşlenmiş veya silahla ilgili söylemde bulunulmuştur. Tabanca, uzun namlulu silahlar, bombalar, el bombaları, pompalı tüfekler, bıçaklar görünmektedir. İzlenen 8 dizide de silah görünümü ve söylemi bulunmaktadır. Söz konusu dizilerin 7'sinde bağırma sahnesi vardır ve tam 149 sahnede bağırma tespit edilmiştir. Bunlardan 75'inde erkeklerin, 74'ün de ise kadınların bağırıldığı görülmektedir. Kadınların ağladığı ve yalvardığı 67 sahne bulunmaktadır. 122 sahnede şiddet, tehdit ve ölüm söylemi bulunurken bu sahnelerden 33'ünde öldürmekten, 11'i tehdit ve 78'i ölümden bahsetmektedir. Sadece 1 dizide şiddet, tehdit ve ölüm söylemine rastlanmamıştır. İzlenen dizilerde 9 psikolojik şiddet sahnesi bulunmaktadır.²⁴ Dizilerde erkek tarafından kaçırılan bir kadının elleri ve ayakları bağlanıp bazen yükselen bazen sakinleşen bir tonda kendisini sevmeye zorlaması, zorla el ele tutuşup yürüyüşe çıkarması, elbise giymesini isteyip dans ederken bomba patlayacağını ve birlikte öleceklerini söylemesi şiddetin birçok türünü içermektedir.²⁵

Söz konusu dizilerde 2 sahnede, toplumsal cinsiyet eşitsizliğini destekleyici ifadelere rastlanmıştır. Kızların/kadınların sanki alınıp verilebilecek bir malmış gibi “Halam bunlara ne Sevda'yı verir ne de bir yere yollar” denmektedir. Bir başka dizi de ise bir mekânda oturan ve elbise giymiş kadının dizinden altı görünüyör diye mekân

²³ Gamze Taşcier (27 Eylül 2019), “Dizilerin Şiddet Karnesi-2”. <https://www.gazetekritik.com/>, <https://www.gazetekritik.com/vekil-haberleri/chp-li-tascier-den-dizilerin-siddet-karnesi-2-raporu-h92310.html> [21.11.2019].

²⁴ Taşcier, “Dizilerin Şiddet Karnesi-2”.

²⁵ Taşcier, “Dizilerin Şiddet Karnesi-2”.

sahibi tepki göstermektedir. Bu dizilerin farklı sahnelerinde yaşanan çatışmalar ve infazlarda en az 35 kişi ölmüştür. Bunlardan 28'i tabancayla veya uzun namlulu diğer silahlarla, 5'i bıçaklayarak, 1'i boğarak, 1'i de zehirleyerek öldürmedir. Dizilere uygulanan buzlama ve ses kesme sahneler 8 dizide tam 64 kez buzlama ve ses kesme uygulanmıştır ve bu her dizide vardır. 10 sahnede alkol, 18 sahnede kan buzlanırken, 36 sahnede küfür ve argo ifadelerde ses kesme uygulanmıştır.²⁶

Raporlara da yansıyan televizyon dizi tasarımında toplumsal cinsiyetçi bir bakış açısının var olduğu, toplumdaki bazı gerçekleri yansıtmak adına kadın bedeni üzerinden cinsiyetçi aşağılayıcı bir söylem geliştirildiği görülmektedir. Bu cinsiyetçi yaklaşım ahlaki erdemlilik üzerinden yapılırken özel yaşam ve kişisel özgürlüklere, özellikle kadın cinsine yönelik olumsuz bir algı ve tutum oluşmasına imkân sağlayabilmektedir. Öte yandan görüntü buzlama, pipleme ve ses kesme uygulamasının aslında RTÜK tarafından yapılmadığı, kanalın kendisinin olası ceza almayı önlemek için bu yola gittiği bilinmektedir. Dizilerdeki 'bipleme', 'buzlama' ve 'ses kesme' gibi bu uygulamaların ilgiyi ve dikkati daha artırabildiği ve böylece reytinge hizmet ettiği bilinmektedir. Raporda da görüleceği üzere izleyiciye gösterilmemesi gereken sahnelerin aslında ne olduğu az çok seçilebilmektedir. Bu uygulamanın faydasının belki çocuklar nezdine olabileceği düşünülebilir fakat bu da yine tartışmaya açık bir konu olarak görülmektedir.

DİZİLERDEKİ ŞİDDETİ ÖNLEMEDE UYGULANABİLİR ÇÖZÜM ÖNERİLERİ

Şiddeti özendirmekten kaçınmak için dizi filminin başında veya belli bir süresinden sonra, örneğin 15.dakikasında "zorunlu olarak", dizideki olay örgüsünün tamamen kurgu olduğu, gerçek hayatta bu tür pratiklerin ve şiddetin ağır cezai yaptırımlara muhatap olacağı öte yandan toplumsal ve ruhsal sorunlara yol açtığı belirtilen ifadeler ekranda alt yazı bandı olarak geçmelidir.

Televizyondaki yayınlanan uzun metrajlı sinema filmlerindeki olayların kurgu olduğu hatırlatıcı uyarıların eşliğinde çeşitli fasıllarla izleyiciye aktarılmalıdır. Filmin kesintiye uğramasını engellemek adına 1.maddede ifade edilen band yazısı burada da geçerli olmalıdır. Yapılabiliyorsa, dizilerin ve filmlerin sahne arkası görüntülerinden oluşan kısa bir bölüm programının son kısmında yayınlanmalıdır.

²⁶ Taşcier, "Dizilerin Şiddet Karnesi-2".

Özellikle dizi filmlerin popülaritesini kullanarak ticari gelir sağlayan medya kuruluşlarıyla irtibata geçilerek, rol model alınması muhtemel oyuncuların canlandığı karakterin şiddeti teşvik edici yönleri konusunda uyarılarda bulunulmalıdır. Bu konuda kurumsal sorumluluğu bulunan tüzel kişilikler belli girişimler gerçekleştirmeli, kamu yararı adına hazırladıkları raporları söz konusu medya kuruluşlarıyla paylaşmalıdır. Bu konuda gerekirse medya kuruluşlarına yönelik önleyici tedbirler alınmalıdır. RTÜK destekli projeler hayata geçirilmeli, üniversitelerin, sivil toplum kuruluşlarının desteği alınarak ortak rapor sunumları gerçekleştirilmelidir.

Televizyon dizilerinde kaba şiddete neden olarak gösterilen olay örgüsünün nihai çözümünün şiddette aranmasının doğal bir yol ve yöntem olmadığı, dizilerden sonra mini bir anlatıyla seyirciyle buluşturulmalıdır. Bu süre 5 dakikalık bir süreden uzun ya da kısa olmamalıdır. Kamu spotlarına benzer bir uygulama örnek verilebilir. Bu sürenin etkili bir şekilde kullanılması adına, alanlarında uzman iletişim bilimci, sosyolog ve psikologlardan destek alınmalıdır.

Popüler olmuş dizilerde veya dizilerin genelinde şiddeti çağrıştıran ve kahramanlık aksesuarı olarak takdim edilen çeşitli silahların gösterim süreleri sınırlandırılmalıdır. Ya da etkili olabilecek yakın çekim sahneleri konusunda uyarıda bulunulmalıdır.

Dizilerde silah ve benzeri aletler kullanarak idealize edilen dizi kahramanlarının mutlaka bir yaptırımla karşılaştığı ve hukuksal kavuşturmaya uğradığı ve yaptıklarının bedelini hukuki olarak ödediği izleyiciye aktarılmalıdır. Bunlar kamu spotuna benzer uygulamalarla topluma yine dizilerin önünde ve arkasında program akışına dâhil edilmelidir.

Dizilerde erkeklerle özdeşleştirilen silahlar: Tabanca, beyzbol sopası (“Çocuklar Duymasın” örneğinde evin babası Haluk’un zaman zaman kavga etmek amacıyla eline aldığı), bıçak vs. gibi öldürücü nesnelerin gösterilmesinin sigara örneğinde olduğu gibi gerekirse mozaiklenmesi ya da bu görselin sözlü ya da biçimsel olarak takdim edilmesinin engellenmesi sağlanmalıdır.

Dizilerdeki olay örgüsünde özellikle kadınların erkekler tarafından korunduğu ve onların sahibi olduğu, bulunulan ortama verilen bir baskınla ‘kızların, kadınların’ kaçırıldığı gibi sahnelerin çokça rastlandığı ve abartıldığı gözlemlenmiştir. Kadınların bir iradesinin bulunmadığı ve *erkekliğe* tabi olduğu algısı spontane bir şekilde (kendiliğinden) yaratılmaktadır. Kadınların ya fazla fattan ya da aciz olduğu konusu

ortaya konulurken, olası sonuçlar erkek egemen dünyanın algısına göre çözülmektedir. Bu çözüm de şiddeti kullanmak şeklinde olmaktadır.

Şiddetin psikolojik yönleri dizilerde göz ardı edilmektedir. Alkol ve uyuşturucu tüketimiyle psikolojik sorunları aşılabileceği izlenimi yaratılmaktadır. Bunlara yönelik uyarıcı mini programlar tüm kanallarda yayımlanmak üzere profesyonel oyuncuların yer aldığı uyarı filmleriyle aktarılmalıdır. Sinema Sanatçısı Cüneyt Arkın'ın Yeşilay konusunda geçmişte gençleri alkol ve madde bağımlılığına karşı yaptığı çalışmalar örnek verilebilir.

Prime-Time kuşağı denilen zaman aralığındaki dizilerin izler kitlesi arasında çocukların da bulunduğu aşikârdır. Bu kuşakta yayımlanan popüler dizilerde çocukların da ilgisini çekebilecek ve onları toplumdaki şiddet hakkında doğru bilgilendirecek sekanslar konulmalıdır. Bunlar dizi yapımcıları, medya kuruluşları ve kamu görevlileri, iletişim bilimciler, sosyolog ve psikolog/psikiyatrlarla birlikte hazırlanacak bir yaklaşımla hayata geçirilmelidir.

Dizilerde çocukların ve kadınların sürekli aciz ve yardıma muhtaç, taciz edilebilen, kendilerine güven olmayan, toplumsal yapıda erkeklerden sonra gelen ikincil unsurlar olarak takdim edilmesi şiddeti, güçlünün uygulayabileceği meşru bir olgu ve hak olarak takdim edilmesine neden olmaktadır. Bu nedenle bu tür takdimler sınırlandırılmalı bunların rol gereği olduğu mutlaka bir şekilde izler kitleye yansıtılmalıdır.

SONUÇ

Dünyada ve Türkiye'de televizyonun olası etkileri ve bunların olumsuz sonuçları üzerine yapılan çalışmalarda birçok istatistiki veri bulunmaktadır. Bu çalışmada hem görsellik hem de söylem bazında şiddet içeren yerli diziler mercek altına alınmış ve bunların rakamsal verileri çeşitli raporlar ve çalışmalarla ortaya konulmuştur. Bu verilerde özellikle yerli dizilerin toplumdaki şiddeti artırıcı tutum ve davranışları etkilediği, etkileyebileceği görülmektedir. Bu bakımdan reel hayattaki şiddeti azaltabilmek adına tüm kurum ve kuruluşların alabileceği önlemlere ek olarak medya kuruluşlarının da başta en çok izlenen yapımlar olan yerli dizilerdeki şiddet gösteriminin ve etkilerinin sorumluluğunu alarak bu konuda adımlar atması gereklidir. Dizilerin yayımlandığı medya kuruluşları reyting kaygısı ve ticari hedefle en ilkel duygulara seslenen yapımların topluma hiçbir yaptırımla karşılaşmadan yansıtması,

kültürel ve toplumsal bir sorun olarak ortada durmaktadır. Birçok dizi film şiddeti, alkolü ve cinselliği göstermeden oldukça popüler olabilmektedir. Bu yaklaşımdan hareketle dizilerdeki şiddeti önlemek ya da en azından makul bir sınıra çekebilmek için pratik çözüm önerileri oluşturulmuştur.

Bunlar ek bir başlık olarak yazının sonunda sunulmuştur. Öneriler kısaca şunlardan oluşmaktadır: Şiddeti özendirmekten kaçınmak için dizi filminin başında veya belli bir süresinden sonra ekranda gösterilenin bir kurgu olduğu alt yazı bandı olarak geçmelidir. Sahne arkası görüntülerinden oluşan kısa bir bölüm programın son kısmında yayınlanmalıdır. Rol model alınması muhtemel oyuncuların canlandırdığı karakterin şiddeti teşvik edici yönleri konusunda ekranda uyarılarda bulunulmalıdır. Şiddeti çağrıştıran ve kahramanlık aksesuarı olarak takdim edilen çeşitli silahların gösterim süreleri sınırlandırılmalıdır, silah ve benzeri aletler kullanarak idealize edilen dizi kahramanlarının mutlaka bir yaptırımla karşılaştığı ve hukuksal kavuşturmaya uğradığı ve yaptıklarının bedelini hukuki olarak ödediği izleyiciye aktarılmalıdır. Çocuklara toplumdaki şiddet hakkında doğru bilgilendirecek sekanslar konulmalıdır. Çocukların ve kadınların, erkeklerden sonra gelen ikincil unsurlar olarak takdim edilmesi ve şiddeti güçlünün uygulayabileceği meşru bir hak olarak sunulması sorunludur. Kızların, kadınların kaçırıldığı sahnelerin çokça rastlandığı ve abartıldığı gözlemlenmiştir. Şiddetin psikolojik yönleri dizilerde göz ardı edilirken, alkol ve uyuşturucu tüketimiyle psikolojik sorunlar aşılabileceği izlenimi yaratılmaktadır. Bunlar sadece buzlanma ve ses kesilmesiyle halledilmesi mümkün olmayan konular olarak dururken, yapılan pratik uygulama ilgiyi daha da artırmaktadır. Bu yüzden medya yapımcıları toplumsal sorumluluk bilinciyle hareket etmelidir. Kamu kuruluşları da bu konuda gerekli özeni ve ayarlamaları hayata geçirmelidir.

KAYNAKÇA

- Cumhuriyet, (6 Temmuz 2019). “Kan donduran rapor açıklandı! 2019 yılının ilk altı ayında 214 kadın öldürüldü”, <http://www.cumhuriyet.com.tr/haber/turkiye/1474172/kan-donduran-rapor-aciklandi.html>,24.11.2019)
- Deloitte, (Rapor, 2014).“Dizi Yapım Sektörü”. *Dünyanın En Renkli Ekranı Türkiye’de Dizi Sektörü*, (<https://www2.deloitte.com/content/dam/Deloitte/tr/Documents/technology-media-telecommunications/tr-media-tv-report.pdf>, 22.11.2019).
- Fiske, John. *Popüler Kültürü Anlamak* (Çev. Süleyman İrvan). İstanbul: Parşömen Yayınları, 2013.Fiske, John. *İletişim Çalışmalarına Giriş*.(Çev. Süleyman İrvan). İstanbul: Bilim Sanat Yayınları, 2003.Gerbner, George. *Medyaya Karşı*. (Der. Michael Morgan). (Çev. Güneş Ayas, Veysel Batmaz ve İsmail Kovacı). İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2014.
- Güngör, Nazife. *İletişim: Kuramlar ve Yaklaşımlar*. Ankara: Siyasal Kitabevi, 2013.
- Halloran, James D. *Televizyonun Etkileri*.(Halloran, Masson, Brown &McQuail). (Çev. Ayseli Usluata). İstanbul: İstanbul Reklâm Yayınları, 1973.
- Kur’an-ı Kerîm. “Maide Sûresi: 32”. *Elmalılı Hamdi Yazır Tefsiri*: Sadeleştiren Abdulslem Tunç ve Hüseyin Börekoğlu. Ankara: Sefa Yayıncılık. 2010.
- Küçükerođan, Rengin. *Reklam Nasıl Çözömlenir? Reklam İletişiminde Göstergeler ve Stratejiler*. İstanbul: Beta Yayınları, 2011.
- Maigret, Eric. *Medya ve İletişim Sosyolojisi*. (Çev. Halime Yücel). İstanbul: İletişim Yayınları, 2013.
- McQual, Denis, Seven Windahl. *Kitle İletişim Modelleri: Kitle İletişim Çalışmalarında*.(Çev. Konca Yumlu). Ankara: İmge Kitabevi,2010.
- Mutlu, Erol. *İletişim Sözlüğü*. Ankara: Sofos Yayınları, 2012.
- Postman, Neil. *Televizyon Öldüren Eğlence: Gösteri Çağında Kamusal Söylem*. (Çev. Osman Akınhay). İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2004.
- Taşcier, Gamze. “Dizilerin Şiddet Karnesi 2”. <https://www.gazetekritik.com/>, 27.09.2019(<https://www.gazetekritik.com/vekil-haberleri/chp-li-tascier-den-dizilerin-siddet-karnesi-2-raporu-h92310.html>. 21.11.2019).

- Taylan, Hasan Huseyin. "Televizyon Programlarındaki Şiddetin Yetiştirme Etkisi: Konya Lise Öğrencileri Üzerine Bir Araştırma". *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. Konya, 2011, (26): 355-367.
- Tanrıvermiş, Şenay. "Televizyon Dizilerinde Özne ve İktidar: Söz, EŐkıya Dünyaya Hükümdar Olmaz ve İstanbullu Gelin Örnekleme". *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi (ASOS)*, Ocak 2019, (87): 97-108.
- Türkoğlu, Nurçay. *Toplumsal İletişim-İletişim Bilimlerinden Kültürel Çalışmalara: Tanımlar, Kavramlar, Tartışmalar*. İstanbul: Babil Yayınları, 2004.
- Yörük, Mehtap Karakaya (21 Ağustos 2017). "Dizilerde Şiddet". *www. http://www.sozcu.com.tr/*, (<https://www.sozcu.com.tr/hayatim/yasam-haberleri/diziler-siddet-sorununu-besliyor-mu/>,21.11.2019).